

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

FENOMENOLOGIE

- ♣ teorie poznání (fenomenologická metoda – Husserl)
- ♣ etika (teorie hodnot – Scheler)
- ♣ aplikace fenomenologické metody v mnoha vědách, zejména společenských

EDMUND HUSSERL

Život a dílo, inspirační zdroje

(1859-1938); žid, narozen v Prostějově, německé gymnázium v Olomouci, studia ve Vídni (u Brentana, s TGM) a Lipsku, profesorem v Halle, Göttingen, Freiburgu

Díla: „Logická zkoumání“

„Karteziánské meditace“

„Formální a transcendentální logika“

„Krise evropských věd a transcendentální ontologie“

Inspirace: **Franz Brentano** (1838-1917) - teorie předmětu: každé poznání provází **intencionalita** (vědomí "poznávám *něco*");

Bernard Bolzano (1781-1848) - kritik psychologismu (názor, že logické souvislosti jsou struktury subjektu); Bolzano: logika nenáleží ani předmětu ani subjektu

Diagnóza problémů moderního pojetí poznání, zejména vědeckého

Věda je v krizi: nabízela ideální svět, a svět naší přirozené zkušenosti podceňovala jako něco odvozeného (ač je vlastně zdrojem vědy), nemá moc říci něco o životě člověka.

Jde o to znovu rehabilitovat **subjektivitu**: objevit **svět přirozené zkušenosti**, místo, kde **člověk dává význam věcem** Existuje však nějaká **oblast evidentního**? Slovo „evidentní“ má význam „**je objektivní, protože je jako objektivní poznáváno subjektem**“.

Pozitivismus chybí v **pojetí daného**: realita je pro něj souborem faktů, které máme popsat.

Co je fakt? Je realita jen to, co vidíme smysly? Vidíme to, co je, nebo to, co chceme a můžeme vidět? Danost je výsledkem nějaké naší spoluaktivity s realitou.

Kde je **sféra této naší aktivity**, v níž je věc **přiváděna ke své danosti** – co děláme, když konstituujeme v své mysli něco **tak, aby to bylo faktem**? Když popíšeme tyto aktivity, **nezůstane něco, co nebude možné vysvětlit těmito aktivitami**? Tím bychom oddělili oblast toho, jak se nám něco dává a oblast toho, co se nám dává! To by potom byla ona oblast objektivního – nezávislého na našem poznání, jak to chtěl odhalit Descartes a např. Platón!

Fenomenologická metoda

- a) věci se nám dávají ve vnímání – zkušenosti
- ♣ **vnější zkušenost** - nedokonalá neúplná nikdy nepostihne jedním úkonem předmět jako celek, vždy mu nějaký aspekt unikne
  - ♣ **vnitřní zkušenost** - prožitek, evidence, platí i pro fantazijní představy, prožitky barvy atd. **zaměříme se právě právě na ni**
- b) **fenomenologická redukce:**
1. vyřadíme generální tezi existence světa (epoché: zdržení se soudu)
  2. pozorujeme, že touto epoché nevymizelo prožívání sebe a světa, tyto prožitky se jeví (**fenomény**, a tedy fenomenologie), aniž cokoli tvrdíme o jejich objektivitě/realitě
  3. odlišíme-li to, co zůstává v našich poznávacích aktivitách jako nezměněné, stane se to vrstvou ideálních podstat – **eidos** (srv. Platón), která je evidentní a zakládá i zkušenost věci, i možnosti logických souvislostí a vztahů mezi fenomény
- c) **filozofie** pak má zkoumat vztahy mezi fenomény

Mnichovsko-göttingenský okruh

Husserlovi žáci a asistenti: **Ludwig Landgrebe** (1902-1991)

Adolf Reinach (1883-1917)

Eugen Fink (1905-1977)

Roman Ingarden (1893-1917)

Edith Steinová (1891-1942)

MAX SCHELER

(1874-1928); fenomenologickou metodu zření podstat aplikoval na etiku, filozofii kultury a filozofii náboženství; zpracoval svébytnou teorii etických hodnot

Díla: „**Převrat hodnot**“

„**Místo člověka v kosmu**“

„**Řád lásky**“

„**O studu**“

- ♣ lidské jednání má (někdy ne zcela poznány) cíl spjatý s určitou hodnotou
- ♣ **hodnoty** jsou absolutní soběstačné neměnné podstaty (adekvátní ideálním podstatám Husserlovým)

- ⤴ hodnoty nelze je chápat formálně (srv. Kant: mravní zákon = cesta), ale materiálně: hodnota = **cíl**, jehož chci dosáhnout
- ⤴ hierarchie hodnot:
  - a) hodnoty smyslového vnímání (příjemné x nepříjemné)
  - b) hodnoty citění (ušlechtilé x nízké)
  - c) hodnoty duchovní (poznání, spravedlnost, krásno x jejich protějšky)
  - d) hodnoty náboženské (svatost)
- ⤴ důležité rozlišení: hodnoty **věcné** a hodnoty **osobní**
- ⤴ **osoba** - ústřední pojem jeho filozofie: nejen myslící subjekt, ale nejvyšší hodnota, otevřená možnost růstu, zralosti, zodpovědnosti, je to duchovní pojem
- ⤴ **láska** není jen altruismus, soucit, ale obrací se na osobu - jedinečnou, neredukovatelnou souborem vlastností, motivů - ty lásku nevysvětlí

První úvahou je tedy fenomenologické objasnění lidské lásky. Podat jasný a jednoznačný obraz lidské lásky není vůbec snadné. Je to těžké už proto, že láska je příliš blízká našemu srdci. A co je nejbližší, je nejtěžší vidět. Kromě toho jsou projevy lásky mimořádně rozmanité a připouštějí rozmanité výklady. Tady pomůže, jen když budeme postupovat ve vši prostotě a ptát se: Co se děje v podstatě všude, kde se objeví láska? Nebo přesněji: Co má milující na mysli přes veškerou nejasnost a zmatek svého vědomí lásky?

V první řadě na lásce překvapuje podivná nevyjasněnost, proč někdo miluje právě tohoto člověka. Máme tu dva lidi. Každý sám o sobě je uzavřený celek. Vyrostli z různých předpokladů, jsou nositeli rozličných osudů, každý má jiné povolání, liší se od sebe vnitřním ražením. Každého z nich charakterizuje něco jiného. Najednou je tu něco nového: zásadní jednota lásky. Jak došlo k tomuto přechodu? Na to by možná žádný z obou nedovedl odpovědět. Snad se spolu dali do řeči; snad o něčem bezvýznamném. Pak „to“ bylo najednou zde. Dříve byli jen vedle sebe nebo prostě pohromadě. Teď jsou spolu. Jak se to stalo? Bylo to pro nějakou vnější vlastnost? Způsobil to hlas druhého člověka, jeho vnější zjev, jeho lidské teplo? Jistě také, ale nejen to: Pokud se týče vnějšího vzhledu, jsou jiní dokonce příjemnější, přitažlivější a hezčí. Vnější vzhled je také důležitý. Sbližuje lidi. Ale nedovede vyvolat to, co je na lásce podstatné. Nebylo to spíše v duševních vlastnostech druhého, v jeho šlechetnosti, vnitřním půvabu, zajímavých rozhovorech nebo dojímavém mlčení? Avšak jiní jsou inteligentnější, šlechetnější, zajímavější a dojímavější. Přese všechno tento člověk miluje právě toho druhého, a to takového, jaký je. Bude ho milovat, i kdyby nějaká nehoda zničila jeho krásu, i kdyby ho velké neštěstí nebo onemocnění připravilo o paměť, inteligenci nebo přičetnost. Bude ho milovat, i kdyby se stal zlým a dopustil se zločinu. Snad se tím láska ještě dokonce zvětší. Bude čistší, bezpodmínečnější, nenáročnější. Co je vlastním základem lásky?

Z toho, co bylo řečeno, plyne, že naši otázku nelze zodpovědět psychologickou motivací na úrovni vlastností. Láska zřejmě nezachycuje dílčí okruh existence, nýbrž milovanou bytost jako celek. V lásce je pojato to poslední, co se nedá žádným způsobem složit z příznaků, vlastností a činností. Často se sice takové důvody uvádějí, aby se vysvětlila „motivace“ lásky. Důvody hledáme, pokud nechápeme podstatu lásky a chceme si ji představit analogicky podle jiných duševních aktů. Pokud ale osobní vztah zůstává pouze na úrovni vlastností, můžeme jej nazývat sympatií, obdivem, úctou nebo nějak podobně. Shrneme-li všechny sympatie, které máme k různým vlastnostem milované osoby, nebude výsledkem opravdová láska. V lásce je zřejmě povrch vlastností prolomen a je dosaženo místo, kde osoba existuje jako osoba. Na naši otázku není jiná odpověď. Tento člověk miluje jinou osobu, protože je „ona“, hledá její

já; hledá to, v čem je právě touto jedinečnou osobou. Milovat znamená povědět: „Je dobře, že ty jsi ty.“ Ano, je to dobře. Proč? Snad se tím milující obohatí, získá nějakou výhodu, postoupí rychleji ve své kariéře? Ne, v tom to není. Že druhý člověk je, není dobré z tohoto důvodu. Tedy z jakého? Je pro milující dobré, že druhá osoba je, protože u ní může být takový, jaký je, nic od něho nechce a ponechává se mu volnost? Ani v tom není podstata lásky. Nedostává od ní nic věcného, ale dostává v ní sebe samého. Než začal milovat, jako by nebyl „on sám“. Jako by byl těmi úlohami, jež musel hrát před světem a před sebou. Ale od té doby, co miluje, teprve je. Miluje, a proto je. A druhá osoba má s ním stejnou zkušenost. Také ona je sama sebou v síle získané od doby, co miluje, teprve je od doby, kdy se vzájemně milují. To napovídá cosi neocenitelného: jeden dostává sám sebe od druhého ve vzájemném daru. Oba „jsou“, když spolu tvoří „my“. Být pro ně znamená být spolu.

Láska nastává teprve tehdy, když místo „já a ty“ řeknou dvě osoby „my“. Je v tom vysloven definitivní závazek: Chci být s tebou a chtěl bych, abys ty byl se mnou. Od této chvíle patřím tobě. Od nynějška nebudeš sám; i kdybychom žili daleko od sebe, ba i kdyby nás oddělila smrt, zůstávám s tebou. Můžeš volně nakládat se vším, co mám a co jsem. A vím, že zůstanu stále v tobě a že má osoba je v tvých rukou bezpečnější než v mých vlastních.

Tímto „my“ v řeči lásky se vytváří nový prostor existence. Celý svět nabývá dimenze hloubky. Tento nový prostor existence není prostě „dán“. Vzniká jako funkce svobodného darování sebe samého. Vzniká ze snahy, aby se s druhou osobou nejednalo jako s majetkem, jako s věcí. Láska se uskutečňuje ve znamení „bezmocnosti“. Zříká se každého zásahu a vystříhá se nutkání k zotročení druhého. Naopak, ona nabízí. A co nabízí, není ledaco, nýbrž „ona sama“; v podstatě nedaruje, tělo, nadání, vlastnosti, bohatství, cokoli, co člověk má, nýbrž to nejpodstatnější, vlastní já. V tomto čistém dávání je pak člověk sám obdarován. Druhý se stejně otevře a daruje, a to je milost. Každý poznává, že si toto obdarování, v němž mu druhý daruje, co je v něm nejpodstatnější, nikdy nemůže zasloužit. A to je na lásce skvělé a podivuhodné. Co se tu dává, je nakonec vždy dávající sám. Jsem tohoto darování sebe samého jsou prozářeny všechny ostatní dary, jež snad ještě člověk v lásce dostane. Vlastní darování lásky neprobíhá v rovině majetku a držby, nýbrž na výši bytí. Bytí druhého člověka nám vychází vstříc v podobě darů, byť byly sebemenší; láska tyto dary zjasňuje a činí z nich prostředky osobního spolubytí; dary lásky, jež se nám dává, k nám jako vlny proudí od milované osoby. Proto milující zakouší i v nejnepatrnějším milostném setkání radost, rozjasnění životního prostoru. Tato radost, toto světlo je původní zjev lásky a zároveň projev toho, že se milující přiblížil původu všeho bytí.

Tím jsme se již dotkli nejzazších hranic lásky. Jak se zdá, v lásce všechno podstatně překračuje každé existenciální uskutečnění. V lásce se předchází celistvost bytí, konečná dokonalost. Tak má charakter převyšování. Posledním cílem lásky je podstatně víc, než je možno touto láskou uskutečnit „nyní“. Odevzdávání sebe samého něčemu konečnému je již překročením toho, co je omezeno, a směřuje k bezpodmínečnu.

Milostné hnutí odevzdanosti je možné a srozumitelné, jen odkazuje-li bytostně na jednu absolutní a bezpodmínečnou existenci jako na bezvýhradnou podmínku své vlastní realizace a trvání. Ve své lásce člověk hledá nepodmíněné vně všeho podmíněného, nekonečné vně všeho konečného.

V milostné oddanosti zakoušíme sice zprvu obšťastňující potvrzení své konečné existence. Láska druhého člověka nás přenáší do světa, který dospěl k svému plnému rozvinutí. Všechno kolem, i to nejbližší a dávno známé, se ve světle lásky mění; mnohé jako bychom prožívali poprvé; staré nabývá nového významu. To je jedna stránka lásky: „Amo (et amor), ergo sum“, miluji (a jsem milován). Kromě toho potvrzení vlastní existence se ale zároveň objevuje druhá stránka lásky: zásadní požadavek překročit konkrétní uskutečnění lásky. Naléhavá potřeba lásky nás s vnitřní nutností vede nad konkrétní podobu, kterou jsme své lásce dali. Ta nepřestává. Sám jazyk označuje slovem „láska“ něco statického a dynamického. „Není to

náhoda a nezáleží to ani v tom, že by jazyk neměl dostatek fantazie, nýbrž ve skutečnosti ... že láska svou podstatou nikdy nesměruje ke konci a také ještě při splnění ... žije dál jakožto snaha.“ (Philipp Lersch, Aufbau der Person).

Zkušenost lásky jednoznačně ukazuje tuto dialektiku: S člověkem, jehož milujeme, a se světem, v němž tento člověk žije, se nevypořádáme, nedojdeme s ním ke konci. Naslouchejme básníkům: Rozbíjejí svět svých zkušeností sahají po protikladech, po všech věcech ve vesmíru, aby vylíčili milovanou osobu a svět rozzářený její láskou. Ten, kdo stojí stranou, často nechápe, co je na tom člověku zvláštního, i když vzhledem na milujícího raději mlčí. Ale zvláštní na milované osobě je toto: Tak jako vesmír, nesmírný prostor kosmu, je bez hranic a plný tajemství, tak nepochopitelný je člověk, jenž je milován; nikoli protože je už sám o sobě tak bohatý, nýbrž protože pro nás je víc, nežli je ve skutečnosti; jeho přítomná podstata záleží v tom, že je předchůdce; v jeho konečno nedokonalém bytí se otvírá transcendentně cosi víc. Tím se v lásce zároveň ujišťuje o „dynamické neomezenosti“ milované bytosti, je slyšet ještě něco nového: „Miluji tě bez hranic, a proto musíš být bez hranic i ty.“ Tak je nesmrtelnost dosazena a zahrnuta do každého aktu lidské lásky.

Tato velikost lásky znamená však zároveň i její ohrožení. Stvoření ve své konečnosti a křehkosti, ve své pomíjivé podstatě se pro nás v lásce stává „předmětem“ naší snahy o proniknutí do nekonečna. To je požadavek, jež nemůže ve skutečnosti žádný člověk splnit. Lásku, která mu proudí vstříc, nutně musí zklamat, s takovou láskou se ve své metafyzické podstatě nemůže vyrovnat. Vydržet toto zklamání lásky, a přesto v lásce vytrvat, poznat hranice milované bytosti, a přesto vyslovit slova patřící nezbytně k lásce, slova „ty jsi bez hranic“, to je největší čin lidského srdce. Jmenuje se věrnost. A vzhledem k své povaze musí trvat až do smrti. Tento požadavek znamená pro srdce velkou tíseň a pro cit velký chaos, zejména když láska zůstane bez odezvy a s bolestí poznáváme, že milovaný člověk se nevzchopí k tomu, čím by mohl a měl být. Všichni, kdo opravdu milovali, vytrpěli tuto bolestnou zkušenost. Proto se v denně novém boji proti moci bezprostřední evidence (máš své hranice), v denně, ba každou hodinu osvědčované věrnosti pokoušejí svou lásku vždy znovu budovat (a říkat: nemáš hranice). Jestliže milující nepřemáhá své srdce stále znovu, může se stát, že najednou už nevidí člověka, jehož kdysi opravdově miloval. Chodí léta a desetiletí kolem něho (v nejlepším případě se zdvořilou nezaujatostí), aniž pozoruje bezmocný pohled, úpěnlivou výzvu druhého. Skutečná láska se vždy uskutečňuje ve věrnosti; ve společenství zachovaném až do smrti.

Láska v naznačené podobě se uskutečňuje všude, kde se lidé milují vážně a čestně. V zmatku lidské existence se sice často neprojeví jasně, ale v duši milujících je vždy živá. ... Láska znamená výměnu toho, co je základem existence. Existence jednoho člověka se buduje z látky, z níž je vytvořena existence člověka druhého. Milující má milujícího do sebe totálně pojmout, žít z něho. Není to proces, který probíhá toliko v psychologické rovině. Bytí milujícího je metafyzicky „spolubytí“; milovaná osoba je ontologické spoluzdůvodnění stavu osoby milující. Zde vzniká nový požadavek lidské lásky: dát milovanému jen to, co je ve vlastní existenci čisté a jasné. Probuzen láskou k sebepoznání vidí milující hluboko do své vlastní existence. Vidí zpusťlost, sobectví, osobivost, slabost, chudobu svého života, lenivost srdce a zlobu. Musí se ptát, vědom si své odpovědnosti, zda tím, že se daruje druhému, mu nedává nedostatečnost vlastního života. Má obavy tím větší, čím více druhého miluje a nechce ho nakazit a otrávit vlastní zvrhlostí. Milovaná osoba má být čistá a zářivá: co je čisté, má v něm stále růst. Protože miluje, bude se všem stále rozdávat a setrvá v tvůrčí věrnosti. Ale darování sebe samého je vždy zdrženlivější a vyžaduje stále třibení. K druhému smí přejít jen to, co je čisté, vznešené a dobré.

Ladislaus Boros: Bůh mezi námi

Seznam zdrojů:

CORETH E., EHLEN P., HAEFFNER G., RICKEN F. *Filosofie 20. století*. 1. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc s.r.o., 2006, 256 s. ISBN 80-7182-209-4.

BLECHA I. *Filosofie.4.* oprav. a rozšíř. vyd. Olomouc : Nakladatelství Olomouc, 2002. 279 s. ISBN 80-7182-147-0.

KUNZMANN P., BURKARD F. P., WIEDMANN F. *Encyklopedický atlas filosofie*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidových novin, 2001, 265 s. ISBN 80-7106-339-8

MĚŠŤÁNEK T. *Filozofie pro 4. ročník středních škol*. 2. vyd. Praha : Tripolia 2005.126 s. ISBN 80-86448-32-0

STÖRIG H. J. *Malé dějiny filozofie*. 3. vyd. Praha : Zvon, 1993, 559 s. ISBN 80-7113-058-3.